

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

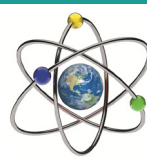
№1(2)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 444 sahifa,
20-yanvar, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Maktabga tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarini maktab ta'limiga tayyorligini aniqlash	16
<i>Akramova Dildora Ergashboy qizi</i>	
Bola tarbiyasida o'yinning ahamiyati	21
<i>Choriyeva Durdona Anvarovna, O'ktamova Nasiba Ravshan qizi</i>	
O'quvchilarning loyiha-tadqiqot faoliyatini tashkil etishning ilmiy asoslari	25
<i>Sobirova Nilufar Azimboy qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik jarayonni tashkil etish	29
<i>Choriyeva Durdona Anvarovna, Ko'zibayeva Nasiba O'tkir qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda sensor tarbiyani rivojlantirish texnologiyalari	32
<i>Choriyeva Durdona Anvarovna, Allaberdiyeva Mardona O'tkirbek qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni jismoniy tarbiyalash mazmuni va vazifalari.....	37
<i>Choriyeva Durdona Anvarovna, Mirsharfova Shahinabegim Saidabbos qizi</i>	
Gandbolchi sportchilarni jismoniy tayyorgarligida harakatli o'yinlarning tarbiyaviy rivojlantiruvchi vazifalari	41
<i>Ibodullayeva Munira Atabek qizi</i>	
Boshlang'ich sinflarda dars samaradorligini oshirishda noan'anaviy usullardan foydalanish samaradorligi.....	44
<i>Yusufaliyeva Gulnora Abduraxmonovna</i>	
Modern Requirements for a Teacher's Pedagogical Skills in the Context of Digital Transformation in Education.....	49
<i>Abira Bakhramova</i>	
Ta'lim muassasalarida o'smir yoshlarning ijtimoiylashuv jarayonini samarali tashkil etishga yordam beruvchi pedagogik omillar va shart-sharoitlar	54
<i>Artikova Gulnoza Xasanovna</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida iqtisodiy tarbiya berishning nazariy-pedagogik asoslari	57
<i>Mamadaliyeva Nilufar Bahodirovna</i>	
Kognitiv lingvistika va konseptologiya masalalari	60
<i>Meyliqulova Manzura Abdullayevna</i>	
Developing Law Students' Writing Competence Through the IRAC Method in Legal English Classes: A Comprehensive Study at TSUL.....	63
<i>Noila Mustafoeva</i>	
Tarixiy obidalarining restavratsiya jarayonlarining o'rganilish tarixi	67
<i>Ochilov Davron Bahodir o'g'li</i>	
Oliy ta'limda baholash jarayonini avtomatlashtirishda sun'iy intellekt texnologiyalarining qo'llanishi.....	72
<i>Ovxunov Iqboljon Abdunabiyevich, Mamadaliyeva Kamolaxon Xayrullo qizi</i>	
Tabiiy yorug'lik va barqaror energiya manbalarini integratsiyalashgan mini home loyihasi.....	76
<i>Djuraboyev Maqsudbek Karimbek o'g'li, Qodirjonov Oyatillo Abdulboqi o'g'li</i>	
Talabalarning tarixiy tafakkurini rivojlantirishda madaniy meros vositalarining pedagogik ahamiyati.....	80
<i>Rajabova Matluba Toshkentboy qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining umummadaniy kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari.....	83
<i>Saidova Nigora Olimovna, Jo'rayeva Nilufar Rustamjon qizi</i>	
Raqamli kommunikatsiyalarni o'smirlar shaxsiyatining rivojlanishiga ta'siri	86
<i>Shomurotova Nigoraxon Nabijonovna</i>	
Talabalarning chizma geometriya fanini mustaqil bilish faoliyatiga oid kompetensiyalarini "Visio" dasturi vositasida rivojlantirish metodikasi	90
<i>Tashimov Nurlan Erpolatovich</i>	

Shaxslararo munosabatlar – ijtimoiy pedagogik muammo sifatida.....	94
Uralova Muxabbat Sanjar qizi	
O'zbek tili darslarida raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish tajribasi	98
Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna	
Психологическая готовность разведенных людей к вступлению в новый брак и приоритеты при выборе партнера.....	101
Саидвалиева Шодия Рихсихужа кизи	
Воспитание любви к прекрасному у дошкольников в развивающей предметно-пространственной среде: теоретико-методический аспект.....	107
Терехова Ольга Евгеньевна, Темирова Барно Кёмхоновна	
Методика формирования наблюдательности у детей 6–7 лет в процессе целенаправленных прогулок-наблюдений.....	111
Терехова Ольга Евгеньевна, Шокиржоновна Мохира Илхомжон кизи	
Bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash texnologiyalari	115
Artikbayeva Aziza Abror qizi	
Zamonaviy darslarda guruhlarda ishlash metodikasi	118
Berdiyeva Lobar Norqobulovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida faol rivojlantiruvchi muhitni tashkil etishda STEAM ta'lim texnologiyasidan foydalanish.....	120
Esanova Maysara Umirovna	
Logopediyada axborot texnologiyalarini qo'llash metodlari	124
Feruza Yusupova Akildjanovna	
Axborot texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi o'rni va rivojlanish bosqichlari.....	130
Qodirov Farrux Ergash o'g'li, Allanazarova Anora Muxobir qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetentsiyalarini rivojlantirish	134
Umarov Xusniddin	
Bo'lajak talabalarining individual yondashuv asosida kasbiy-ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirish	138
Arslonova Gulsora Kurbonovna	
Ona tili darslarida til kompetentsiyasini kognitiv-semantik yondashuv asosida shakllantirish	142
Mo'minova Go'zalxon G'ulamjanovna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy tafakkurini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari	147
Maxliyo Turotova Erkin qizi	
Talabalarining kreativligini musiqiy-nazariy fanlar vositasida oshirish samaradorligi	153
Urinova Sabina Shuxrat qizi	
Imijning ijtimoiy-psixologik fenomen sifatida talqini	160
Jo'rayeva Sohibjamol Norqobilovna	
Inklyuziv kompetensiya tushunchasining ilmiy-nazariy asoslari	163
Abdubannobova Mahliyo Abdurashid qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy-emotsional kompetentsiyalarini rivojlantirish texnologiyalari	167
Abdurasulova Dilnoza Abdug'ani qizi	
Muxammas (taxmis) janrining o'zbek she'riyatidagi tarixiy taraqqiyoti va zamonaviy poetik talqinlari	170
Avazova Sitara	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti va ota-onalar hamkorligining asosiy shakllari.....	173
Babayeva Dono Razzakovna, Erkinova Madinabonu Otabek qizi, Xolmatova O'g'lioy Tojiddin qizi	
Yangi taraqqiyot davrida talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida	177
Botirova Zohida Doniyor qizi	
Logoritmikada sportga asoslangan o'yinlar	180
Dilfuza Ochilova Zayniddinovna	
Jismoniy tarbiyaning o'quvchilarning kognitiv rivojlanishiga ta'siri (Andijon shahridagi Prezident maktabi tajribasi asosida).....	184
Ibragimov Shuhratbek Iminjonovich	

Bolajak tarbiyachilarni tarbiyaviy faoliyatga tayyorlashda integrativ yondashuvning zaruriyati	188
Karimova Feruzaxon Zakirovna	
Effective Techniques of Teaching Foreign Language Classes: a Sample of The 4CS Method	191
Khaitmuratova Zarina Sobirdjanovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual imkoniyatlarini tabiat bilan tanishtirish orqali shakllantirish ..	193
Maxmudova Durdona Mirkarimovna	
O'quvchilarning kasbiy ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishning pedagogik xususiyatlari	196
Mutallibjonov Ma'rufjon	
Maktabgacha yoshdagi bolalarni kun tartibini to'g'ri tashkil etish	200
Muxtorova Mohira Ma'rufjon qizi	
Aksiologik yondashuv asosida altruistik ko'nikmalarni shakllantirish jarayonida ijtimoiy faoliyatni amalga oshirish	204
Norboyeva Moxigul Shavkat qizi	
O'smirlarda agressiv xulq-atvorini psixologik o'rganishning o'ziga xos xususiyatlari	207
Norqulova Dildora Shavkat qizi	
Raqamlashtirish jarayonida bo'lajak muhandislarni ishlab chiqarish-texnologik faoliyatiga tayyorlashning dasturiy-metodik ta'minoti	211
Nurov O'tkir Xudoyberdiyevich	
Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etilish	214
O'roqova Zilola Salomovna	
Pedagogika ta'lim yo'nalishi talabalarida amaliy tayyorgarlik tushunchasi va uning mazmun-mohiyati.....	217
Qaramanov Obid Xudayberdiyevich	
Pedagoglar uchun sun'iy intellekt asosidagi shaxsiylashtirilgan ta'lim imkoniyatlari	221
Qarshiyev Jamshid Murotaliyevich	
Talabalarda psixologik moslashuvchanlikda refleksiya mohiyati va kognitiv qobiliyatni rivojlantirish samaradorligi.....	226
Ravshanova Nargiza Norboyevna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida integrallashgan mashg'ulotlarni tashkil etish	230
S. Irisova	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida marketing faoliyatini tizimli tashkil etishning nazariy asoslari	233
Sadikova Dilafuz Xusanovna, Qo'chqorova Munisa Anvar qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning dialogik nutqini xalq ertaklari asosida rivojlantirish	237
Seitmuratova Venera Jumamuratovna, Abduraufova Muxayyo Xabibullo qizi	
Bolalarni maktabga tayyorlashda psixologik yondashuv	241
Seitmuratova Venera Jumamuratovna, Sanoqulova Gulasal Nurillo qizi	
Sun'iy intellektni tibbiy oliy ta'lim o'quv dasturlarini ishlab chiqishda qo'llash: innovatsion yondashuvlar va tajribalar	246
Toxirova Farida Olimjonovna	
Talabalarni estetik tarbiyalashda milliy xalq o'yinlaridan foydalanish modeli.....	251
Usarov Murodjon Mamarasul o'g'li	
Xalqaro kimyo olimpiadalariga o'quvchilarni tayyorlashda xalqaro baholash tadqiqotlariga asoslangan kreativ topshiriqlar va fanlararo integratsiyadan foydalanish metodikasi	254
Usmanov Baxtiyor Xabibullayevich	
Xoja (Sayyid Poshshoxoja ibn Abdulvahhobxo'ja) va uning asarlarining o'zbek nasridagi o'rni va ahamiyati.....	258
Valijonova Mahzunabonu	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari boshqaruvida diversifikatsiya: tizimli yondashuv va rivojlanish strategiyalari	261
Xakimova Sevara Shavkat qizi	
STEAM texnologiyasini nodavlat ta'lim tashkilotlarida ommalashtirishning ijobiy tomonlari.....	264
Xalokova Maksudaxon Ergashevna, Melnikova Zaynura	
Muhammad Sodik Qoshg'ariy asarlarida ma'naviy-axloqiy tarbiya nazariyasi.....	267
Moxira Niyoqulova Nuraliyevna	

Sun'iy intellekt texnologiyalari asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ona tili fanini o'qitish kompetentligini rivojlantirish metodikasi (AQSh tajribasi).....	270
<i>Olimjonova Dilnavoz Maribjon qizi</i>	
Xalqaro baholash dasturlari mohiyati va ahamiyati	274
<i>Vohidova Ibodot Hurmatullayevna</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari ta'lim-tarbiya jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv.....	277
<i>Xujamiyarov Sa'dullo Choriyevich</i>	
Davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida jamoatchilik nazorati samaradorligini oshirish mexanizmlarini takomillashtirish.....	281
<i>Xusanova Dilraboixon Botiraliyevna</i>	
Talabalarining jismoniy tayyorgarligida suzish mashg'ulotlarining ta'siri	285
<i>Zuxriddin Nasibovich Boboshev</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarni milliy-ma'naviy qadryatlar asosida tayyorlashning o'ziga xos xususiyatlari	289
<i>Abdullayev Muxammadimin Egamberdiyevich, Dadabayev Akramjon Askaraliyevich</i>	
Использование чат-ботов в образовательном процессе.....	294
<i>Мадаминова Наргизахон Жахонгир кизи</i>	
Формирование гендерной культуры детей старшего дошкольного возраста в контексте государственной стратегии Узбекистана	298
<i>Намазбаева Лола Закировна, Тиллабаева Малика Хабибуллаевна</i>	
STEAM технологии в дошкольном образовании	302
<i>Садикова Дилафруз Хусановна</i>	
Системная модель социально-эмоционального обучения в Узбекистане: интеграция подходов, основанных на школьном образовании и партнерстве семьи и школы	307
<i>Санакулова Нигора</i>	
Oila qurish yoshidagi talabalar psixologik xususiyatlari.....	311
<i>Qo'ziyeva Gulzoda Shermat qizi</i>	
Ingliz tili nutq faoliyati turlarini rivojlantirishda leksik-assotsiativ tarmoqlardan foydalanishning lingvodidaktik asoslari.....	315
<i>Mirzakamolova Maftuna Rahimjon qizi</i>	
Talabalarga ingliz tilidagi matnlarni kommunikativ metod yordamida o'qish texnikasini takomillashtirish usullari.....	318
<i>Mo'minova Mahliyo Axrorjonovna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishda ona tili mashqlarining roli	321
<i>Boltayeva Guzali Tolibovna</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish	324
<i>Ziyayeva Umida Turaxodjayevna</i>	
Maktabgacha hamda boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar jismoniy tarbiyasi tizimini modernizatsiya qilishning innovatsion istiqbollari	327
<i>A'zamov Ruhullo Mahmudjon o'g'li</i>	
Boshlang'ich sinflarda informatika fanini o'qitishning maqsadlari va vazifalari.....	333
<i>Alikulova Bibisora Abdulvokhobovna</i>	
Bola shaxsini rivojlantirishda axborot-kommunikatsion texnologiyalarning pedagogik ahamiyati	336
<i>Azimova Dilnoza Sherzodovna</i>	
Raqamli didaktika sharoitida oliy ta'limni raqamlashtirishning nazariy asoslari va pedagogik xususiyatlari	339
<i>Berdikulova Shaxnoza Erkinjon qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining aqliy qobiliyatini shakllantirishda dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarda shaxmat o'yinidan foydalanish imkoniyatlar	343
<i>Boboqulov Chori Urolovich</i>	

O'zbek tilidagi "kasb-hunar" va "lavozim-amal" konseptlarining hozirgi zamon o'zbek tili konseptosferasidagi o'rni	348
Dexqonova Muattarxon Ilxomovna	
O'quv jarayonida ijtimoiy tarmoqlar orqali bilim almashishning didaktik imkoniyatlari va metodologik asoslari	352
Ernazarov Alisher Ergashevich, Pimkulova Stora Boltayevna	
"Intellekt xarita" yordamida o'quvchilarga qattiq jismlarning solishtirma issiqlik sig'imini mavzusini tushuntirish va ularning to'la fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish	358
Eshboboyeva Muxlisa Zavqiy qizi	
Inklyuziv ta'lim texnologiyalari	363
Fayzullayeva Shoira Shorahmatovna	
Oliy pedagogik ta'lim tizimida hamkorlikda ta'lim nazariyasi va amaliyoti	366
Hojiyeva Zulfiya O'ktamovna	
Hikoya tuzishga o'rgatish maktabgacha yoshdagi bolalarning bog'lanishli nutqini rivojlantirishning muhim vositasi sifatida	369
Imixanova Nodira Saidburxon qizi	
Professional Competency Development of Future English Language Teachers: A Framework for the 21 st Century	374
Kamoldin Tadjiboyev	
Bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslari	378
Nosirova Dildfuza	
Inklyuziv sinf muhitida zaif eshituvchi bolalar bilan musiqa mashg'ulotlarini tashkil etishning nazariy yondashuvlari	383
Qizlarxon Isomova	
Raqamli ta'lim muhitida mustaqil ta'limni rivojlantirishda zamonaviy texnologiyalar	389
Shabdullayeva Lazokatxon Orifbekovna	
Boshlang'ich sinflarda perimetr, yuza va hajmni o'rganish metodikasi samaradorligini shakllantirish	392
Shodmonova Madina Otabek qizi	
Chiziqli operatorlarning spektral xossalari	398
Sultonboyeva Zuhra Bobomurod qizi	
Qisqa masofaga yuguruvchilar ish qobiliyatini oshirish usullari	402
Utayev Z. M.	
Neyropedagogik yondashuv asosida 9–11 yoshli o'quvchilarda ingliz tilida matnni o'qib tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishda ijro funksiyalarining o'rni	408
Xolboyeva Nodiraxon Abdumalik qizi	
Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash muammosining dolzarbligi	413
Yo'ldosheva Dilnura Nizomjon qizi	
Bo'lg'usi tarbiyachilarda grafik organayzerlar vositasida ekologik tarbiyani shakllantirish usullari	416
O. Xo'janiyozova, Yuldashova Sanamjon Bobomurod qizi	
Взаимодействие воспитателей и родителей в процессе формирования нравственных представлений дошкольников	419
Жураева Наргиза Таировна, Абдуллаева Халимахон Дилёрна	
Развитие государственно-частного партнёрства в сфере дошкольного образования Республики Узбекистан	423
Курбанова Нуржамал Бахбергеновна	
Talaba qizlarning jismoniy va funksional tayyorgarligini shakllantirishning ilmiy metodologik asoslari	426
M. M. Ma'rufov, Sh. R. Ma'rufova	
Развитие языковых навыков у дошкольников через игровые методы обучения английскому языку	430
Садикова Шоиста Акбаровна	

“Узбекский текст в русской литературе XX–XXI веков...”	433
Сулаймонова Дурдонахон Равшан кизи, Иванова Ирина Николаевна	
Механизмы использования цифровых педагогических технологий для обеспечения непрерывности образовательного процесса учащихся начальных классов в условиях длительного лечения.....	437
Турсунова Д. З., Холлиева Н. Х.	
Патриотическое воспитание будущих педагогов: совершенствование методики формирования любви к родине в условиях профессиональной подготовки	440
Шарипова Холида Дехкановна	

INKLYUZIV SINIF MUHITIDA ZAIIF ESHITUVCHI BOLALAR BILAN MUSIQA MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISHNING NAZARIY YONDASHUVLARI

Qizlarxon Isomova

Namangan shahri, 13-sonli umumta'lim maktabi

ORCID:0009-0005-7186-8434

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv sinf muhitida zaif eshituvchi bolalar bilan musiqa mashg'ulotlarini tashkil etishning nazariy yondashuvlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda inklyuziv ta'lim, surdopedagogika va musiqa pedagogikasiga oid xorijiy, postsovet hamda milliy ilmiy manbalar asosida musiqa ta'limining rivojlantiruvchi, kompensator va ijtimoiylashtiruvchi imkoniyatlari yoritilgan. Adabiyotlar tahlili zaif eshituvchi bolalar ta'limida multimodal yondashuvlar, ritm va harakat integratsiyasi hamda emotsional-ijtimoiy rivojlanishni ta'minlovchi pedagogik mexanizmlarning muhimligini ko'rsatdi. Maqolada mavjud ilmiy ishlardagi yondashuvlar taqqoslanib, inklyuziv sinf sharoitida musiqa mashg'ulotlarini tashkil etishning nazariy asoslari umumlashtirildi. Tadqiqot natijalari musiqa ta'limini inklyuziv pedagogika talablari asosida takomillashtirish, shuningdek, kelgusida metodik modellar va baholash mezonlarini ishlab chiqish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, zaif eshituvchi bolalar, musiqa ta'limi, multimodal yondashuv, musiqiy idrok, ritm va harakat, emotsional rivojlanish.

Abstract: This article examines theoretical approaches to organizing music activities for hard-of-hearing children in inclusive classroom settings. Based on an analysis of international, post-Soviet, and national scholarly sources, the study explores the developmental, compensatory, and socializing potential of music education. The literature review highlights the importance of multimodal approaches, the integration of rhythm and movement, and pedagogical mechanisms that support the emotional and social development of hard-of-hearing children. The article provides a comparative analysis of existing theoretical perspectives and synthesizes the key foundations for organizing music activities in inclusive classrooms. The findings contribute to the advancement of inclusive music education and provide a theoretical basis for the future development of methodological models and assessment criteria.

Key words: inclusive education, hard-of-hearing children, music education, multimodal approach, musical perception, rhythm and movement, emotional development.

Аннотация: В статье анализируются теоретические подходы к организации музыкальных занятий со слабослышащими детьми в инклюзивной образовательной среде. На основе анализа зарубежных, постсоветских и отечественных научных источников рассматриваются развивающие, компенсаторные и социализирующие возможности музыкального образования. Результаты обзора литературы показывают значимость мультимодальных подходов, интеграции ритма и движения, а также педагогических механизмов, способствующих эмоциональному и социальному развитию слабослышащих детей. В статье проводится сопоставительный анализ существующих научных подходов и обобщаются теоретические основания организации музыкальных занятий в условиях инклюзивного класса. Полученные выводы могут быть использованы при совершенствовании музыкального образования в инклюзивной среде и служат научной основой для разработки методических моделей и критериев оценки.

Ключевые слова: инклюзивное образование, слабослышащие дети, музыкальное образование, мультимодальный подход, музыкальное восприятие, ритм и движение, эмоциональное развитие.

KIRISH

So'nggi yillarda O'zbekistonda "hech kim ortda qolmasin" tamoyili asosida ta'lim tizimini inson huquqlari, teng imkoniyatlar va inklyuziya mezonlari bo'yicha takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Xususan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda inklyuziv ta'lim alohida ta'lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlar xilma-xilligini inobatga olgan holda barcha ta'lim oluvchilar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini ta'minlashga qaratilgani, shuningdek, jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni tashkil etish belgilab qo'yilgani qayd etilgan. Shu bilan birga, 2020-yilda qabul qilingan

PQ-4860-son qaror bilan 2020–2025-yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlanib, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini bosqichma-bosqich takomillashtirish vazifalari belgilandi^[1]. Amaliy jihatdan inklyuziv ta'limni tashkil etish tartibining Vazirlar Mahkamasining tegishli nizomlari bilan reglamentlashtirilgani inklyuziv ta'limning institutsional asoslari shakllanayotganini ko'rsatadi.

Mavzuning dolzarbligi, avvalo, mamlakatda bolalar orasida nogironlik va funksional cheklovlar bilan bog'liq ko'rsatkichlarning mavjudligi hamda ularning ta'limdagi teng ishtirokiga ta'sir etuvchi omillar bilan izohlanadi. UNICEFning "O'zbekistonda bolalar va o'smirlar holati tahlili" (SitAn) hisobotida 18 yoshgacha bo'lgan nogironligi bo'lgan bolalar soni 142,3 ming nafar ekani, shuningdek, 2021–2022-yillardagi MICS natijalariga ko'ra 2–17 yoshdagi bolalarning 16 % ida kamida bitta sohada funksional qiyinchilik kuzatilishi qayd etilgan^[2].

Hisobotda funksional qiyinchiliklarga ega bolalarning maktabga qatnash ko'rsatkichlari tengdoshlariga nisbatan pastroq ekani ham alohida ta'kidlanadi, bu esa inklyuziv amaliyotlarni kuchaytirish zaruratini yanada oshiradi. Demak, zaif eshituvchi bolalar ta'limida nafaqat infratuzilma va tashkiliy masalalar, balki ta'lim mazmuni, metodika va baholash tizimining moslashuvchanligi ham hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Huquqiy-me'yoriy jihatdan nogironligi bo'lgan shaxslarning, jumladan, bolalarning ta'lim olish huquqini kafolatlash va kamsitilishning oldini olish masalalari "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonun bilan mustahkamlangan. Shuningdek, O'zbekiston tomonidan "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi Konvensiyaning ratifikatsiya qilinishi (CRPD) ta'limda inklyuziya, moslashtirish va qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Mazkur hujjatlar tizimi zaif eshituvchi bolalar ta'limi bo'yicha ilmiy asoslangan metodik yechimlarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etishni nafaqat pedagogik ehtiyoj, balki huquqiy majburiyat darajasiga ko'taradi. Aynan shu nuqtada musiqa ta'limi zaif eshituvchi bolalarning rivojlanishida yuqori pedagogik resurs sifatida namoyon bo'ladi. U ritm va harakat uyg'unligi, vizual va kinestetik tayanchlar, vibratsion sezgi hamda emotsional-ijtimoiy muloqot imkoniyatlari orqali kompensator va ijtimoiylashtiruvchi ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, inklyuziv sinf sharoitida zaif eshituvchi bolalar bilan musiqa mashg'ulotlarini tashkil etishda nazariy tushunchalar – musiqiy idrok, ritmik sezgirlik, kompensatsiya va multimodal o'qitish – hamda metodologik tamoyillar – moslashtirish, differensial yondashuv, universal dizayn va baholash mezonlari – yetarli darajada tizimlashtirilmagan hollarda kutilgan natijadorlikka erishish qiyinlashadi.

Shu bois, mazkur ilmiy maqola zaif eshituvchi bolalarda musiqa ta'limining nazariy asoslarini huquqiy-me'yoriy talablari va mavjud statistik ma'lumotlar bilan uyg'un holda yoritish hamda keyingi metodik modellash-tirish uchun ilmiy platforma yaratishga qaratiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada material sifatida zaif eshituvchi bolalar ta'limi, inklyuziv pedagogika va musiqa ta'limiga oid 2010-2025-yillarda chop etilgan ilmiy manbalar tanlab olindi. Adabiyotlar o'zbek, rus va ingliz tillarida e'lon qilingan monografiyalar, ilmiy maqolalar hamda normativ-huquqiy hujjatlardan iborat bo'lib, Scopus, Web of Science, ERIC, Google Scholar ma'lumotlar bazalari, shuningdek milliy ilmiy nashrlar va rasmiy hujjatlar asosida saralandi. Manbalarni tanlashda mavzuga moslik, ilmiy ishonchlilik va amaliy ahamiyat mezonlari inobatga olindi. Tadqiqotda adabiyotlarni o'rganish uchun kontent-tahlil, tematik tahlil va taqqoslash usullari qo'llanildi. Kontent-tahlil orqali manbalardagi asosiy tushunchalar va yondashuvlar aniqlashtirildi, tematik tahlil yordamida xorijiy, postsovet va milliy tadqiqotlarda ustuvor yo'nalishlar umumlashtirildi, taqqoslash usuli orqali esa turli ilmiy maktablar qarashlarining o'xshash va farqli jihatlari aniqlanib, mualliflik xulosalari shakllantirildi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Zaif eshituvchi bolalar ta'limi masalasi xalqaro ilmiy-pedagogik tadqiqotlarda asosan inklyuziv ta'lim, surdopedagogika, psixologiya va san'at pedagogikasi kesishmasida o'rganilgan. Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar ta'limida ta'lim muhitini moslashtirish, multimodal o'qitish hamda san'at, xususan musiqa orqali rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida qaraladi.

M. Ainscowning inklyuziv ta'lim bo'yicha ishlari inklyuziyani "bir guruh" masalasi emas, balki maktabni barcha o'quvchilar uchun qayta tashkil etish jarayoni sifatida ko'rishga yo'naltirilgan^[3; 6]. Ainscow 2000-2004-yillar atrofidagi tadqiqotlarida inklyuziyani rivojlantirishni "tayyor retsept" bilan emas, balki maktab ichidagi amaliyot va fikrlashni o'zgartiradigan mexanizmlar orqali tushuntiradi. Xususan, "Developing inclusive education systems: what are the levers for change?" ishida u o'zining bir necha yil davom etgan tadqiqot dasturidan olingan dalillarga tayangan holda, inklyuzivlikka siljituvchi "leverlar"ni (ta'sir mexanizmlarini) ikki qatlamda ko'rsatadi:

- 1) maktab ichidagi omillar (rahbarlik, hamkorlik, sinf amaliyoti, o'qituvchilar o'rtasida o'rganish);
- 2) maktabdan tashqaridagi kontekst (tizim talablari, siyosat, resurs va baholash bosimi)^[4; 7].

Bu ishning metodik mohiyati shundaki, Ainscow “inklyuziya bo‘lishi kerak” degan deklarativ yondashuvdan ko‘ra, “qanday sharoitda amaliyot o‘zgaradi?” degan savolga javob beradi va inklyuziyani maktabni rivojlantirish (school improvement) bilan bog‘laydi. Natijada inklyuziya “qo‘shimcha loyiha” emas, balki maktab rivojlanishining mezonini sifatida qaraladi. Ainscowning keyingi manbalarida bu g‘oya yanada aniqlashadi: inklyuzivlikni baholashda “faqat natija” emas, o‘quvchining ta’limdagi ishtiroki tushunchasi markazga chiqadi.

Masalan, Ainscow va Messiou ishlari “presence–participation–achievement” (maktabda bo‘lish/qatnashish, ishtirok, erishilgan natija) uchligini inklyuziyani tahlil qilish uchun amaliy ramka sifatida ko‘rsatadi; shu bilan birga, muammo “o‘quvchining nuqsoni”da emas, balki muhit yaratadigan to‘siqlarda ekanini ta’kidlaydi [8; 10].

Bu yondashuvning kuchli tomoni – zaif eshituvchi bola bilan ishlashda ham “bola nimani qila olmaydi?” degan savol o‘rniga “qaysi to‘siqlar uning ishtirokini cheklayapti?” savolini metodologik asosga aylantirishidir. Biroq Ainscowning aynan shu korpusidagi asarlar maktab tizimini o‘zgartirishga kuchli yo‘nalgani sababli, fanlar kesimidagi (masalan, musiqa darsi) moslashtirilgan metodikalarni batafsil model sifatida ishlab chiqmaydi; ya’ni musiqa ta’limining maxsus didaktik yechimlari Ainscow doirasida “umumiy inklyuzivlik resursi” sifatida qolib ketadi.

1-jadval: Zaif eshituvchi bolalar ta’limida musiqa mashg‘ulotlarining nazariy yondashuvlari¹

Yondashuv yo‘nalishi	Asosiy mualliflar	Metodik asos	Musiqa ta’limidagi qo‘llanishi
Inklyuziv pedagogika	M. Ainscow, T. Booth	Ta’limdagi to‘siqlarni bartaraf etish, ishtirokni ta’minlash	Musiqa mashg‘ulotlarini moslashtirish, teng ishtirok
Psixologik-kompensator yondashuv	L.S. Vygotskiy, A.R. Luria	Kompensatsiya, alternativ sezgi kanallari	Ritm, harakat va vibratsiya orqali musiqiy idrok
Musiqa-pedagogik yondashuv	É. Jaques-Dalcroze, C. Orff, Z. Kodály	Harakat, ritm, faol ijro	Multimodal musiqa mashg‘ulotlari
Surdopedagogik yondashuv (MDH)	R.M. Boskis, V.I. Lubovskiy	Differensial o‘qitish, diagnostika	Musiqa yordamchi-korreksion vosita sifatida
Milliy inklyuziv tajriba	F.U. Qodirova, E. Qobilova	Tashkiliy-metodik moslashtirish	Inklyuziv sinfda musiqa darslarini moslash

T. Booth va M. Ainscowning “Index for Inclusion” konsepsiyasi adabiyotlarda inklyuziv maktabni rivojlantirish bo‘yicha eng ko‘p qo‘llanadigan amaliy-metodik resurslardan biri hisoblanadi [11;14]. Mazkur indeksning asosiy yangiligi shundaki, u inklyuziyani faqat “maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash” doirasi bilan cheklamay, maktabni rivojlantirish jarayonini uch o‘lchovda tashkillashtiradi: inclusive cultures (madaniyat), inclusive policies (siyosat) va inclusive practices (amaliyot).

Index metodikasi “tashqaridan tekshiruv” modeliga emas, balki maktab ichida jamoaviy o‘zini baholash tamoyiliga asoslangan bo‘lib, indikatorlar va savollar orqali maktab jamoasi (rahbariyat–o‘qituvchi–ota-onalar–o‘quvchi) o‘z amaliyotini tahlil qiladi hamda keyingi rivojlanish yo‘nalishlarini belgilaydi [12;15]. Ushbu yondashuv zaif eshituvchi bolalar bilan musiqa darslarini rejalashtirishda ham qulay bo‘lib, bunda “maktab madaniyati” (qabul qilish), “siyosat” (moslashtirish tartibi, resurslar) va “amaliyot” (dars metodikasi, baholash) yagona tizim sifatida ko‘rib chiqiladi. Biroq Indexning muhim cheklovi shundaki, u fan-metodika kesimida, xususan musiqa ta’limi kabi yo‘nalishlar uchun tayyor didaktik modelni taqdim etmaydi; u asosan maktabni o‘zgartirish va rivojlantirishning diagnostik hamda konseptual ramkasi sifatida xizmat qiladi.

Ainscow, Booth va ularning hamkorlarining keyingi tadqiqotlarida inklyuziyani talqin qilishning turli “yo‘llari” ajratib ko‘rsatiladi, bunda inklyuziya faqat nogironlik doirasi bilan cheklanmay, balki barcha marginalizatsiya risklarini qamrab oluvchi tushuncha sifatida talqin etiladi. Ushbu yondashuv OECD hujjatlarida ham qayd etilgan bo‘lib, Ainscow va hammualliflar taxminan 2006-yil atrofida inklyuziv ta’limni tushunishning bir nechta konseptual yo‘nalishlarini asoslab bergani ta’kidlanadi [16;18]. Mazkur holat sizning tadqiqot mavzuingiz uchun muhim bo‘lgan jihatni ko‘rsatadi: zaif eshituvchi bolalar musiqa ta’limining nazariy asoslarini ishlab chiqishda inklyuziyani faqat “maxsus ehtiyojli guruh” doirasida emas, balki ishtirok va tenglik mezonlari asosida talqin etish zarur.

Mualliflik tahlili (sizning tadqiqotingizga olib keladigan xulosa) shuni ko‘rsatadiki, yuqoridagi xorijiy manbalarda (Ainscow; Booth & Ainscow) inklyuziv ta’limni rivojlantirishning tizimli mexanizmlari, maktabni o‘zgartirish “lever”lari hamda o‘zini baholash indikatorlari metodik jihatdan yetarlicha puxta asoslangan [3;18]. Biroq fanlar kesimida, xususan musiqa ta’limining zaif eshituvchi bolalar uchun nazariy-metodologik modeli (multimodal idrok, ritm–harakat integratsiyasi, vibratsion sezgi, emotsional-ijtimoiy kompetensiyalar) hamda

¹ Manba: Xorijiy va milliy ilmiy adabiyotlar tahlili asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

baholash va monitoring mezonlarini inklyuziv muhit bilan uzviy bog'lab beradigan tadqiqotlar yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Shu bois sizning tadqiqotingiz Ainscow–Booth tomonidan taklif etilgan makro-ramkani (maktabni rivojlantirish) musiqa fanining mikro-didaktikasi (metodika, baholash, diagnostika) bilan integratsiyalash orqali mavjud ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

R. M. Boskisning “Глухие и слабослышащие дети” asarida eshitish nuqsoniga ega bolalarni “bir xil guruh” sifatida emas, balki psixik rivojlanish va nutq shakllanishi darajasiga ko'ra differensial guruhlariga ajratish g'oyasi markaziy o'rin tutadi ^[17]. Muallif muammoni “ta'lim mazmuni bir xil bo'lib, faqat yengillashtiriladi” degan yondashuv orqali emas, balki o'qitish yo'llari – kommunikatsiya, idrok va nutq mexanizmlarining o'zgarishi zarurligi orqali asoslaydi. Natijada surdopedagogik amaliyotda ta'limni differensial rejalashtirish, nutqni shakllantirish hamda kompensator kanallardan foydalanish yo'nalishlari kuchaygan.

Shu bilan birga, Boskisning konseptual modeli asosan umumiy ta'lim va nutq masalalariga yo'naltirilgani sababli, musiqa ta'limining (ritm, vibratsiya va harakat orqali musiqiy idrok) inklyuziv sinf sharoitidagi nazariy-metodik modeli alohida tizim sifatida yetarlicha ishlab chiqilmagan.

V. I. Lubovskiyning maxsus psixologiya doirasidagi ishlari (o'quv qo'llanmalar va tahliliy maqolalarda) eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarda rivojlanishning asosiy nuqtalarini psixik jarayonlar (idrok–xotira–tafakkur), emotsional-irodaviy soha va nutq bilan uzviy bog'lab ko'rsatadi ^[18]. Muallif yondashuvni “nuqson”dan emas, balki rivojlanishning o'ziga xos mexanizmlaridan boshlaydi hamda surdopsixologik kuzatuv, diagnostika va kompleks baholash kabi tadqiqot metodlarini tizimlashtiradi. Natijada postsovet maktablarida zaif eshituvchi bolalar bilan ishlashda pedagogik qarorlar psixologik diagnostika va individual yo'nalish asosida qurilishi zarurligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Biroq ushbu yo'nalishda musiqa ko'pincha “rivojlantiruvchi fon” sifatida tilga olinib, musiqa darsining ichki didaktik mexanizmlari (multimodal idrok, ritm–harakat integratsiyasi, baholash indikatorlari) alohida model sifatida yetarli darajada ochib berilmagan.

K. A. Volkova (V. L. Kazanskaya, O. A. Denisova bilan hamkorlikda)ning “Методика обучения глухих детей произношению” yo'nalishidagi ishlari muammoni aniq amaliy nuqtai nazardan yoritadi. Ushbu tadqiqotlarda og'zaki nutqning talaffuz tomoni – artikulyatsiya, ovoz, nafas va ritmni shakllantirish uchun bosqichma-bosqich metodika, stimullar hamda o'zini nazorat qilish mexanizmlari ishlab chiqilgan ^[19]. Mazkur ishlarning kuchli jihati metodikaning umumiy tavsiyalar majmui sifatida emas, balki qat'iy periodlashgan o'qitish tizimi ko'rinishida taqdim etilganidir: qaysi bosqichda nima o'rgatilishi, qaysi mashqlar orqali mustahkamlanishi va qanday nazorat qilinishi aniq belgilangan. Natijada surdopedagogik amaliyotda talaffuz va nutqni qo'llab-quvvatlash bo'yicha metodik “instrumentlar” sezilarli darajada boyigan. Shu bilan birga, ushbu metodika asosan nutq-talaffuzga yo'naltirilgan bo'lib, musiqa ta'limi bilan integratsiya, xususan musiqiy ritmika orqali kompensatsiyani inklyuziv sinf sharoitida kompleks model sifatida qo'llash masalasi yetarlicha ishlab chiqilmagan.

L.A. Golovchis (hamda N.D. Shmatko bilan bog'liq maktab) “doshkolnaya surdopedagogika” yo'nalishida muammoni erta yoshdan boshlab hal qilishga alohida urg'u beradi ^[20]. U eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarda ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan erta pedagogik yordam, kommunikativ muhit va didaktik shart-sharoitlarga bog'liq ekanini asoslaydi. Ularning ishlarida ta'lim tizimi “faqat dars” bilan cheklanmay, balki tarbiya–o'yin–muloqot–rivojlantiruvchi mashg'ulotlar kompleksi sifatida ko'riladi; baholash esa faqat akademik natijalar bilan emas, balki bolaning faol ishtiroki va rivojlanish dinamikasi bilan bog'lanadi. Natijada maktabgacha yoshda surdopedagogik yordamning tizimli dasturlari kuchaygan. Cheklov shundaki, musiqa ko'pincha umumiy rivojlantiruvchi faoliyat tarkibida beriladi, biroq zaif eshituvchi bolalar uchun musiqiy idrok va ritmika bo'yicha baholash mezonlari hamda inklyuziv sinf bilan uzviy bog'lovchi “ko'prik” mexanizmlari hali yetarli darajada standartlashtirilmagan.

S.A. Zykov “Проблемы сурдопедагогики” doirasida surdopedagogik tizimning tarixiy-metodik evolyutsiyasini yoritadi ^[21]. Muallif muammoni yagona “metod” orqali hal etib bo'lmavligini, balki ta'limning maqsadi, vositalari va mazmuni jamiyat hamda davr talablariga mos ravishda yangilanib borishi zarurligini ilmiy asoslaydi. Uning ishlarida surdopedagogika doirasida qo'llaniladigan metodlar va ularning samaradorlik shartlari tahlil qilinib, integratsiya va inklyuziya tomon yo'nalishning metodik oqibatlari ko'rsatib beriladi. Cheklov sifatida shuni ta'kidlash mumkinki, mazkur yondashuv ko'proq tizimiy tahlilga yo'naltirilgan bo'lib, zaif eshituvchi bolalar uchun musiqa darsining maxsus didaktik modeli alohida ilmiy yo'nalish sifatida keyingi tadqiqotlarni talab qiladi.

Yuqorida ko'rib chiqilganidek, postsovet surdopedagogika maktabi zaif eshituvchi bolalar ta'limini kuchli ilmiy asoslar bilan ta'minlagan: differensial yondashuv (Boskis), psixologik diagnostika va rivojlanish mexanizmlari (Lubovskiy), bosqichma-bosqich korreksion metodikalar (Volkova), erta yordam va kompleks tarbiya tizimi (Golovchis) ^[17;21]. Biroq mazkur ilmiy korpusda musiqa ta'limi ko'pincha “yordamchi faoliyat” sifatida talqin qilinadi; inklyuziv sinf sharoitida zaif eshituvchi bolalar uchun musiqa ta'limining nazariy-metodologik modeli hamda baholash indikatorlarini birlashtirgan tadqiqotlar yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Sizning maqolangiz aynan shu ilmiy bo'shliqni asoslashga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Respublikamizdagi mavjud ilmiy-amaliy adabiyotlarda inklyuziv ta'lim masalasi asosan huquqiy-me'yoriy asoslar, tashkiliy modellar hamda pedagogik-psixologik shartlar doirasida yoritiladi.

Xususan, F.U. Qodirova muallifligidagi "Inklyuziv ta'lim: nazariya va metodika" darsligida inklyuziv ta'limning mohiyati, huquqiy-me'yoriy asoslari, shuningdek turli nuqson guruhlari, jumladan, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashning umumiy pedagogik-psixologik jihatlari tizimlashtiriladi ^[22]. Ushbu manbaning metodik ahamiyati shundaki, u inklyuziyani "g'oya" darajasidan "tashkil etish mexanizmi" darajasiga olib chiqadi. Cheklov shundaki, darslik fanlar kesimida, xususan musiqa ta'limi bo'yicha zaif eshituvchi bolalarga moslashtirilgan didaktik model, diagnostika vositalari va baholash rubrikalarini chuqur ishlab chiqmaydi, bu esa maqola yoki dissertatsiya uchun tabiiy research gap hisoblanadi.

Mahalliy ilmiy maqolalarda esa muammoning musiqa faniga yaqinlashtirilayotgani kuzatiladi. Jumladan, E. Qobilovning "Musiqa darslarida eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning musiqiy idrokini rivojlantirish" mavzusidagi maqolasida muammo bevosita musiqa darsi doirasida qo'yiladi ^[23]. Unda zaif eshituvchi bolalarni o'qitishda motivatsiya, interfaol usullar va pedagogik texnologiyalar orqali musiqiy idrokni faollashtirish zarurligi ta'kidlanadi hamda musiqiy idrok darajasini aniqlashga yo'naltirilgan metodika asosida tahliliy xulosalar beriladi. Ushbu ishning kuchli jihati musiqa darsidagi amaliy yechimlarga yaqinlashganidadir. Cheklov sifatida esa inklyuziv muhitda "multimodal nazariya – didaktika – baholash indikatorlari – monitoring" zanjiri bo'yicha yaxlit nazariy-metodologik modelning to'liq ishlab chiqilmagani qayd etiladi. Maxsus pedagogika bo'yicha mahalliy darslik va qo'llanmalarda, jumladan surdopedagogika bo'limlarida, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning rivojlanish xususiyatlari, muloqot shakllari va o'qitishning umumiy yo'nalishlari yoritilgan ^[24]. Ushbu manbalar sizning maqolangizda milliy nazariy baza vazifasini bajaradi. Shu bilan birga, ularning cheklovi shundaki, fan-metodika kesimida, xususan musiqa ta'limi bo'yicha maxsus modellashtirish va baholash tizimi batafsil ajratilmagan.

Xulosa qilib aytganda, mahalliy adabiyotlar inklyuziv ta'limning normativ-tashkiliy va umumiy metodik asoslarini yetarli darajada yoritadi, musiqa yo'nalishida esa alohida maqolalar orqali musiqiy idrok va moslashtirilgan usullar masalasi ko'tarilmoqda ^[22;24].

Biroq zaif eshituvchi bolalarda musiqa ta'limining nazariy asoslarini inklyuziv sinf sharoitida "metod – indikator – baholash – monitoring" tizimi bilan birlashtirgan, statistik va diagnostik dalillarga tayangan yaxlit ilmiy model yetarli emas. Shu sababli sizning maqolangiz:

- *birinchidan*, postsovet surdopedagogika maktabidagi kuchli diagnostik va korreksion yondashuvni,
- *ikkinchidan*, xorijiy inklyuziv makro-ramkani,
- *uchinchidan*, mahalliy inklyuziv me'yoriy-amaliy bazani musiqa darsining didaktik modeli bilan integratsiyalash orqali mavjud ilmiy bo'shliqni to'ldiradi.

Tahlil qilingan adabiyotlar zaif eshituvchi bolalar ta'limida inklyuziv yondashuvning mazmuni va mexanizmlari turli ilmiy maktablarda turlicha talqin etilishini ko'rsatadi. Xorijiy tadqiqotlarda inklyuziya maktabni rivojlantirish jarayoni sifatida qaralib, o'quvchining ta'limdagi ishtiroki, muhitni moslashtirish hamda pedagogik amaliyotni o'zgartirish mexanizmlari ustuvor deb baholanadi. Postsovet ilmiy maktabida esa e'tibor asosan diagnostika, korreksiya va individual rivojlanish yo'nalishlariga qaratilgan bo'lib, bu yondashuvlar zaif eshituvchi bolalar bilan ishlashning psixologik-pedagogik asoslarini mustahkamlaydi. O'zbekiston adabiyotlarida inklyuziv ta'limning normativ va tashkiliy jihatlari yetarli darajada yoritilgan, biroq fanlar kesimida, xususan musiqa ta'limida, moslashtirilgan didaktik mexanizmlar kam tizimlashtirilgan. Mualliflik yondashuvi inklyuziv pedagogikaning makro darajadagi tamoyillarini musiqa ta'limining mikro darajadagi didaktikasi bilan bog'lashni nazarda tutadi. Bunda musiqa mashg'ulotlari zaif eshituvchi bolalar uchun multimodal idrok (vizual, kinestetik va taktil), ritm va harakat integratsiyasi hamda emotsional-ijtimoiy rivojlanishni ta'minlovchi mexanizm sifatida talqin qilinadi.

XULOSA

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, zaif eshituvchi bolalar ta'limida inklyuziv yondashuvni samarali amalga oshirish musiqa ta'limining nazariy asoslarini aniqlash va didaktik mexanizmlarini tizimlashtirishni talab etadi. Xorijiy, postsovet va milliy ilmiy manbalar qiyosiy tahlili musiqa mashg'ulotlarining zaif eshituvchi bolalarda kompensator, emotsional va ijtimoiy rivojlantiruvchi imkoniyatlarga ega ekanini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, inklyuziv sinf sharoitida musiqa ta'limini tashkil etish bo'yicha yagona nazariy-metodologik modelning yetishmasligi aniqlanadi.

Mazkur maqolada ilgari surilgan yondashuv musiqa ta'limini multimodal idrok, ritm va harakat integratsiyasi hamda o'quvchining ta'limdagi faol ishtirokini ta'minlovchi pedagogik mexanizm sifatida talqin etadi. Natijada inklyuziv ta'lim sharoitida zaif eshituvchi bolalar bilan musiqa mashg'ulotlarini tashkil etish uchun ilmiy asoslangan konseptual yo'nalish belgilandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2020.
2. UNICEF. O'zbekistonda bolalar va o'smirlar holati tahlili (Situation Analysis, SitAn). – Toshkent, 2022.
3. Ainscow, M. Understanding the Development of Inclusive Schools. London: Falmer Press, 1999.
4. Ainscow, M. Developing inclusive education systems: what are the levers for change? Journal of Educational Change, 2005, Vol. 6, No. 2, pp. 109–124.
5. Ainscow, M., Booth, T., Dyson, A. Improving Schools, Developing Inclusion. London: Routledge, 2006.
6. Ainscow, M. Inclusion and equity in education: Making sense of global challenges. Prospects, 2020, Vol. 49, pp. 123–134.
7. Ainscow, M., Messiou, K. Engaging with the views of students to promote inclusion in education. Journal of Educational Change, 2018, Vol. 19, pp. 1–17.
8. Messiou, K. Responding to Diversity by Engaging with Students' Voices. London: Routledge, 2012.
9. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
10. Vygotsky, L. S. Foundations of Defectology. New York: Plenum Press, 1993.
11. Luria, A. R. Higher Cortical Functions in Man. New York: Basic Books, 1980.
12. Luria, A. R. The Working Brain: An Introduction to Neuropsychology. London: Penguin Books, 1973.
13. Booth, T., Ainscow, M. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education, 2002.
14. Booth, T., Ainscow, M. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools (3rd ed.). Bristol: CSIE, 2011.
15. OECD. Students with Disabilities, Learning Difficulties and Disadvantages: Statistics and Indicators. Paris: OECD Publishing, 2006.
16. Jaques-Dalcroze, É. Rhythm, Music and Education. London: Dalcroze Society, 1921.
17. Orff, C., Keetman, G. Orff-Schulwerk: Music for Children. New York: Schott Music, 1977.
18. Kodály, Z. Selected Writings. London: Boosey & Hawkes, 1974.
19. Боскис Р. М. Глухие и слабослышащие дети. – М.: Педагогика, 1988. – 256 с.
20. Лубовский В. И. Специальная психология. – М.: Академия, 2003. – 384 с.
21. Волкова К. А., Казанская В. Л., Денисова О. А. Методика обучения глухих детей произношению. – М.: Просвещение, 2002. – 192 с.
22. Головчиц Л. А., Шматко Н. Д. Дошкольная сурдопедагогика. – М.: Владос, 2005. – 240 с.
23. Зыков С. А. Проблемы сурдопедагогика. – М.: Педагогика, 1997. – 312 с.
24. Қодирова Ф. У. Inklyuziv ta'lim: nazariya va metodika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 220 b.
25. Qobilova E. Musiqa darslarida eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning musiqiy idrokini rivojlantirish. Pedagogik ta'lim jurnali, 2022, № 4, 45–50-b.
26. Maxsus pedagogika bo'yicha o'quv-uslubiy qo'llanma (surdopedagogika bo'limi). – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, 2021. – 180 b.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №1(2)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.